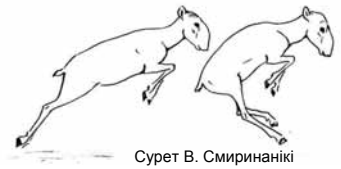

Saiga News

2006 ж. жазы: 3-ші шығарылуы

Сурет В. Смирнанікі

Ақбөкеннің экологиясы мен қорғау мәселелері жөнінде мәліметтер алмасу үшін алты тілде шығарылады

Мазмұны

Негізгі мақала – 1 бет

Э.Дж.Милнер-Гулланд, Луцкеина А.А. «Яшкөл» ақбөкен питомнигінде (тәлімбақ) «Келу орталығын» (визит-центр) ашу

Жаңалықтар - 2-3 беттер

Ақбөкенді сақтау жөнінде Халықаралық альянс (бірігу) құрылды

Қоныс аударатын түрлер Конвенциясының жаңалығы – 2006 ж. қыркүйегінде Алматыда өтетін мәжіліс

Өзбекстан ақбөкенді сақтап қалу жөніндегі өзара түсінісу меморандумына қол қойды

«Ростов» қорығында өткен халықаралық конференцияда ақбөкен туралы сөз болды
Қалмақияда «Дала қожасы» атты конкурс өтті

Ақбөкен туралы фильм бәйгеге ие болды

Қытай телевизоры ақбөкен рограммасын көрсетті

Нәтижелі сапар

Шекарашылар Өзбекстан браконьерлерін ұстады

Ургенчте браконьерлер ақбөкен етін сатуда

Басылымдарға шолу – 3-4 бет

Убушаев Б. Келешекке оқ ату. «Известия Калмыкии», № 46, 1 ақпан 2006 ж.

Байғуринов Ж. Жем маңында антилопалар (ақбөкендер) жоқ. «Казахстанская правда», № 88-89, 14 сәуір 2006 ж.

Ғылыми мақалалар – 5-7 беттер

Ли Лишу. Қытайда ақбөкенді қалпына келтірудің қолайлы резерваты

Ким и Джоел Бергер. Моңғол ақбөкені: WCS территориясын зерттеудің нәтижелері
Липкович А.Д. «Даланың тірі табиғаты» ассоциациясы питомнигінде ақбөкендерді ұстау мен өсіру тәжірибесі

Быкова Е.А., Есипов А.В., Мурзаханов Р. Үстіртте газ өндіруді дамыту – ақбөкен популяциясына туған жаңа қауіп?

Проектілерге шолу – 7-8 беттер

Қалмақияда альтернативтік табыс көзін ұйымдастыру проектісі жүзеге асуда

Біз әлемді жаңаша және қайырымды жасауға тиіспіз – Қалмақияда TNT проектісі

АҚШ ақбөкенді сақтап қалуда Ресейге көмек көрсетуде Қалмақияда жаңа «Дарвин Инициативасы» проектісі

Жаңа басылымдар – 8 бет

«Яшкөл» ақбөкен питомнигінде «Келу орталығын» (визит-центр) ашу

15-мамырда 2006 ж. Ресей федерациясы Қалмақ Республикасының басшысы Кирсан Илюмжинов Яшкөл ауданындағы жабайы жануарлар орталығының ақбөкен питомнигінде жаңа «Келу орталығын» арнаулы ашты. Бұл Орталықтың директоры, б.ғ.д., профессор Ю.Н.Арылов пен оның қызметкерлерінің көпжылдық жұмыстарының нәтижесі еді. «Келу орталығын» ашу кезінде Яшкөлдің көпсалалы гимназиясының мұғалімдері мен оқушылары концерт берді. Олар халық әндері мен билерді әсем орындады Республика басшысы келесі жылы Қалмақияда ақбөкен фестивалы өтеді деп жариялады.

Республика басшысы К.Илюмжинов пен проф. В.Неронов жібек жіпті кесуде. Сурет Э.Дж. Милнер-Гулландтікі

Орталықтың маңында бишілер дайындық өткізуде. Сурет Э.Дж. Милнер-Гулландтікі

Келу орталығы ақбөкеннің экологиясы мен оны қорғау жөніндегі материалдармен, компьютер құрапдарымен, Қалмақия мәдениетіне байланысты мәліметтермен жақсы жабдықталған. Питомникте ғылыми жұмыс жүргізуге арналған құралдар – жабдықтар және мектеп оқушылары жұмыс істейтін комнатарлар бар. Мұнда көптеген жергілікті және халықаралық оқу орындарымен тығыз байланыстар жасалған. Олардан ақбөкеннің мінез-құлқын және оны өсірі әдістерін зерттеу үшін студенттер осында келеді.

Жабайы жануарлар Орталығы қолда ақбөкенді өсіру саласында әлемдік лидер болып табылады. Бұл тәжірибе басқа елдерге де керек-ақ.

«Келу орталығы» экологиялық білім мен тәрбие берудегі республикалық орталық болып одан әрі дами береді.

Көптеген халықаралық ұйымдар (Ұлыбритания Үкіметінің «Дарвин инициативасы» программасы, SEPS, ірі шөпқоректілер фондасы, АҚШ-тың балық және құстар жөніндегі ұйымы, Денвер хайуанаттар бағы, хайуанаттар паркіне көмектесу фондасы, Колорадо хайуанаттар бағы, ИТЕРА, TNT-Express) «Келу орталығын» құруда қаржылай үлкен көмек берді.

Қалмақ Республикасының басшысы жабайы жануарлар Орталығы директорымен ақбөкенді сақтау мәселесін талқылауда. Сурет Э.Дж. Милнер-Гулландтікі

Э.Дж. Милнер-Гулланд, Имперал Колледж, Лондон, А.А. Луцкеина, Ресей МАБ, ЮНЕСКО комитеті. Бұл тақырыптың мәліметтерін таба аласыңдар мына сайттан: <http://saigak.biodiversity.ru/news/250506.html>

Редакция алқасы. Ұлыбритания: Э.Дж.Милнер-Гулланд, Лондон Имперал колледжі (e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk); Қазақстан: А.Бекенов и Ю.Грачев, зоология институты (terio@nursat.kz); Қытай: А.Канг, WCS Қытай (ygling@online.sh.cn); Моңғолия: Б. Лхагвасурен, Биология институты (ecolab@magicnet.mn) және Е.Онон, WWF-Моңғолия (mpp-species@wwf.mn); Ресей: Ю.Арылов, Қалмақ Республикасының жабайы жануарлар орталығы (kalmisaigak@elista.ru) және А.Луцкеина, экология және эволюция проблемалары Институты (mab.ru@relcom.ru); Түркменстан: Дж.Сапармуратов, шөл, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің ұлттық институты (sjuma@untuk.org); Өзбекстан: Е.Быкова және А.Есипов, зоология Институты (esip@tkt.uz).

Сіздерді көрсетілген алты тілдің бірінде жазылған материалдарыңызды жіберуге шақырамыз. Оларды мына адреске жіберіңіздер: esip@tkt.uz немесе редакторлардың біріне. Бюллетень жылына екі рет шығады.

Бұл басылымды мынадай online табуға болады: <http://saigak.biodiversity.ru/publications.html>, www.iccs.org.uk/saiganews.htm және <http://www.wildlifewarden.net/wcs/mini/Saiga-Chinese.pdf>, сондай-ақ pdf-ден немесе оның көшірмесін ағылшын, қазақ, қытай, моңғол, өзбек және орыс тілдерінде өздеріңнің мәлімдемелерің бойынша алуға болады.

Шығуына қаржыдай көмектескен

Қосымша қаржы:

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ЖАҢАЛЫҚТАР

Ақбөкенді сақтау жөнінде Альянс құрылды

Ақбөкенді сақтау альянсы – бұл табиғатты қорғау саласындағы ғалымдар мен мамандардың еркін бірлестігі. Олар ақбөкенді зерттеу мен сақтау саласында 15 жылдан аса жұмыс істеуде. Біз ақбөкенді Орта Азия мен Каспий теңізі жағалауындағы даланың көркі ретінде қалпына келтіру үшін жұмыс істейміз; өйткені оның жергілікті халықтардың мәдени и экономикалық саласында және далалық экосистемадағы алатын орны ерекше. Біз бірге жұмыс істейміз және алған тәжірибемізбен және ақбөкенге деген сүйінішпенділікті бөлісеміз. Дүние жүзі халықтары, Үкіметтері және табиғат қорғау ұйымдары үшін біз еңбегіміздің жемісін кең таратамыз. Ақбөкенді сақтау альянсының арнаулы статусы жоқ және оған мүше боламын деушілерге есік ашық. Өйткені бұл альянстың мүшелері бізге бір келісімге келген жұмыстарды ұсынуға көмектеседі, ақбөкенді сақтау жөніндегі бағыттарды анықтайды және қаржы табу жолдарын іздестіреді. *Saiga News* бюллетенін: <http://www.iccs.org.uk/SaigaAlliance.htm> - шығару-бұл аталған альянстың көмегімен атқарылып жатқан жұмыстардың бірі. Альянсқа мүше боламын десеңіз бізге хабырласыңыздар.

Жақында ақбөкенді сақтау альянсы алғашқы грантты жабайы табиғатты сақтау ұйымынан (WCN) алды. Бұл Елена Быковаға Өзбекстанда ақбөкенді сақтау жөніндегі атқарылып жатқан жұмыстарды Сан-Хосе қаласында 2006 жылдың қазан айында өтетін табиғат қорғаудың халықаралық көрмесінде баяндауға мүмкіндік береді. Қосымша мәліметтерді аласыздар Э.Дж.Милнер-Гулландтан, Империл Колледжі, Лондон, e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk және Е. Быковадан: Өзб. Рес. Зоология институты: esip@tkt.uz.

Қоныс аударатын түрлер Конвенциясының жаңалығы – 2006 ж. қыркүйегінде Алматыда өтетін мәжіліс

Қоныс аударатын түрлер Конвенциясы (CMS) және саны азайған, құрып бара жатқан жануарлар мен өсімдіктер түрлерімен сауда жасаудың халықаралық ұйымы (СИТЕС) Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылық Министрлігінің орман және аңшылық шаруашылығы Комитетінің ақбөкенді (*Saiga tatarica tatarica*) сақтау, қалпына келтіру және тұрақты пайдалану жөніндегі өзара түсінісу меморандумына қол қою мәселесіне арналған ақбөкен таралған елдердің 1-ші мәжілісін өткізу керектігін хабарлады. Мәжіліс Алматы қаласында (Қазақстан) 2006 жылдың 25-26 қыркүйегінде өтеді. Біз Сізді және сіздің ұйымды осы мәжілістің жұмысына қатысуға шақырамыз. Мәжіліс мәліметтерін мына CMS-сайтынан ала аласыздар: http://www.cms.int/bodies/Agreement_MoU_Meetings.htm. Тіркеу уақыты - 2006 ж. 30-шы маусымына дейін.

Мәжілістің міндеттері:

1. Ақбөкен мекендейтін елдердің ақбөкенді сақтау жөніндегі мәліметтері;
2. Өзара түсінісу Меморандумы (ӨТМ) мен қолданылған шаралардың орындалу барысы туралы шолу әрі келешектегі негізгі бағыттарды анықтау;
3. ӨТМ бойынша есеп беру форматын қабылдау;
4. ӨТМ-ның үйлестіру механизмін талқылау.

Сонымен бірге CMS пен СИТЕС ӨТМ-нің мәжілісі қарсаңында техникалық семинар өтетіндігін хабарлайды, онда серіктердің айтылған инициативалары талқыланады. Оны халықаралық табиғат қорғау одағының (МСОП) бөкендер (антилопы) жөніндегі комиссиясы және Еуропаның тұрақты пайдалану комиссиясының мамандары өткізеді. Семинар 2006 ж. 23-24 қыркүйегіне жоспарланған. Семинарға қатысуға шақырамыз.

Семинар мен партнерлік инициативаның міндеттері:

1. Ақбөкенді қорғау жөніндегі статусты талдау;
2. Ақбөкен таралған елдерде орындалатын жобалар тізімін жасау;
3. Атқарылатын жұмыстардың жоспарына сәйкес іс-қимылдың негізгі бағыттарын анықтау және ұсыну-орташа мерзімді халықаралық жұмыс программасының негізі.

Ақбөкенге байланысты проекттер мен онымен айналысатын ұйымдардың беретін мәліметтерін бір жүйемен жүргізу үшін жақын арада есеп берудің үлгісі онымен айналысатын мекемелерге таратылады.

Лайл Гловка (CMS-дің келісімді даярлау маманы) және Том де Меленаер (СИТЕС-дің ғаға ғылыми қызметтері), secretariat@cms.int

Өзбекстан ақбөкенді сақтап қалу жөніндегі өзара түсінісу меморандумына (ӨТМ) қол қойды

2006 жылдың 23-шы мамырында Өзбекстан Республикасының Германиядағы елшісі Бахтияр Гулямов ақбөкенді (*Saiga tatarica tatarica*) сақтау, қалпына келтіру және тұрақты пайдалану жөніндегі ӨТМ-ге қол қойды деп жабайы жануарлардың қоныс аударатын түрлерін сақтаудың Бонн конвенциясының (CMS) секретариаты хабарлады.

2005 ж. қараша айында өткен CMS-ге қатысушы елдердің 8-ші конференциясынан кейін Өзбекстан, Түрікменстан кейін, ӨТМ-ге қол қойған екінші ел болды. CMS-тің атқарушы хатшысы Роберт Хепворт былай деді: “Өзбекстан жабайы жануарлардың қоныс аударатын түрлерді сақтаудың Бонн конвенция қатысушы елдердің ішінде ақбөкен таралған елдер ішінен бірінші болып ӨТМ-ге қол қойды. Бұл ӨТМ-ге ақбөкен мекендейтін басқа елдердің қосылуына қосымша себеп болатынына сенімдімін”. Қосымша мәліметтер Ирина Бермирзаевадан аласыздар (Өзб. Г:оскомприроданың халықаралық бөлімі): envconf@uzsci.net. Материалдар мына сайтта бар: http://www.cms.int/news/PRESS/nwPR2006/May/nw230506_saiga_signing.htm

Бахтияр Гулямов пен Роберт Хепворт ӨТМ-ге қол қояуда. Сурет CMS секретариатінікі

«Ростов» қорығында өткен халықаралық конференцияда ақбөкен туралы сөз болды

2006 ж. 26-28 сәуірінде Орловский поселкесінде (Ростов обл.) «Ростов» мемлекеттік табиғи қорығының 10-жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция өтті. Бұл қорық – Ресейдің нағыз дала қорықтарының бірі. Конференцияға Ресейден және шет елдерден 100-ден аса мамандар қатысты. Далалық экосистеманың биологиялық әртүрлілігін сақтау мен зерттеу мәселелеріне арналған біраз баяндамалар тыңдалды. Әсіресе, ақбөкенді сақтау мен зерттеу проблемаларына біраз баяндамалар арналды. Қосымша мәлімет алу үшін қорық директоры Л.В.Клецке хабарласу керек: gzi@orlovsky.donpac.ru

Ақбөкеннің фигурасы (қағаз және картон). Джелилова Альвина, 5-й класс. Сурет А.А. Луцкинанікі

Қалмақияда “Дала қожасы” атты конкурс өтті

Қалмақ Республикасының «Экологиялық проектiлер Орталығы» қоғамдық ұйымы Буддисттер монастыры «Геден Шеддуп Чуп Чой Корвинг» және Қалмақ Республикасы оқушыларының экология – биологиялық орталығы қызметкерлерімен бірлесе өтырып, ARC (дін мен қоршаған ортаны қорғау одағы) қайырымдылық қорының қаржысына 2006 жылдың басында творчестволық жұмыстарға «Дала қожасы» атты Республикалық конкурс өткізді. Конкурстың негізгі мақсаты: Қалмақия діни қауымын қоршаған ортаны қорғау саласындағы жұмыстармен мәлімет ету, ересектер мен балалар үшін экобілім программасын дамыту. Конкурсқа 23 мектеп пен республикалық БАҚ-ның 9 журналисттері қатысты. Конкурсқа қатысушылар мынадай жұмыстарын ұсынды: бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған мақалалар, балалар салған суреттер; “Экология, Тарих және этнография, халықтық әдет-ғұрып” тақырыбына арналған конкурстық жұмыстар.

Бірқатар жұмыстар ақбөкенді сақтауға арналған. Қосымша мәліметтер алу үшін қоғамдық ұйымның директоры О.Б.Обгеноваға хабарласу керек: centercep@yandex.ru

Ақбөкен туралы фильм бәйгеге ие болды

А.Мисаилов пен Д. Шпиленканың “Ақбөкен – дала символы” (Saiga News, 2, 2005 қара) “Веб видео МАБ, ЮНЕСКО” конкурсында 3-ші орынды жеңіп алды. Saiga News бюллетенінің редакциясы фильмнің авторларын осы наградамен шын жүректен құттықтайды.

Қытай телевизоры ақбөкен программасын көрсетті

2005 жылдың аяғында Қытайдағы ең ірі және ерекше танымал телестанция CCTV өкілдері Ганьсу провинциясындағы құрып кету қаупі бар түрлерді өсіру Орталығында болды. Орталық және ақбөкен туралы түсірген олардың фильмдері 2006 ж. ақпан айында CCTV-нің 7-ші каналы арқылы көрсетілді. Фильмде ақбөкеннің өмірі, қыста күйге түсу кезіндегі оның мінез-құлқы көрсетілген. Сондай-ақ фильмде Орталықтың ғылыми қызметкерлері және мал дәрігерлерімен сұхбатта орын алған. Әңгіме арқауы-ақбөкен және оның табиғаттағы жағдайы. Қытай телевизоры бірінші рет Орталық және ақбөкен туралы программасы көрсетті. Бұл халықты ақбөкен туралы мәліметтерімен қызықтыру ғана емес, сонымен бірге жұртшылықты бұл жануардың қазіргі қиын жағдайымен, оның келешегімен таныстыру еді. Қосымша мәлімет алу үшін Ли Лишумен хабарласыңыздар; WCS-Қытай, jasmine.ils@hotmail.com

Нәтижелі сапар

Жоспарлы сапарға қатысушылар – полиция қызметкерлері және өндірістік бірлестік “Охотзоопром”-ның Қызылорда бөлімшелерінің аңшылық инспекторлары мұндай “Олжаға” кездесеміз-ау деп ойлаған жоқ. Құмкөл-Қызылорда бағытында келе жатқан “УАЗ-469” автокөлігінде олар атып алған 13 ақбөкенді және бесзарядты винтовканы көрді. Атып алған киіктің ішінде еркегі мен ұрғашылары да болды. Браконьерлікпен айналысқан облыс орталығының тұрғындарының автокөлігі мен мылтығын конфискулеумен қатар олар 2 миллион 300 мың тенге (шамамен 19 мың долл. АҚШ) айып төлеуге тиіс. УК РК 288 статьясына сәйкес (заңсыз аң аулау) қылмыстық іс қозғалған. Ол туралы <http://saigak.biodiversity.ru/news/020306.html>.

Қазақтың шекарашылары Өзбекстан браконьерлерін ұстады

Батыс Қазақстан территориясында “Батыс” аймақтық басқармасының шекарашылары заңсыз ақбөкендерді аулап жүргендерді ұстады. 2006 жылдың сәуір айында Өзбекстан шекарасынан 20 шақырым жерде қазақстан территориясында браконьерлікпен айналысып жүрген төрт өзбек азаматтары қолға түсті. Браконьерлердің автокөліктерін тексерген кезде онан 11 ақбөкен, көптеген оның мүйіздері және аңшылық мылтықтар алынған. Бұл факті бойынша тексеру жүргізілуде. Казинформ, 13.04.06. Толығырақ: <http://www.press-uz.info/index.php?id=2452>

Ургенчте браконьерлер ақбөкен етін сатуда

2006 ж. қаңтар айында Ургенч қаласында (Хорезм обл., Өзбекстан) ақбөкен етін сатып жүргендер байқалған. Браконьерлерге етті алыстан әкелуге тұра келеді, өйткені бұл мезгілде ақбөкендер Үстіртте ғана кездеседі (Хорезм облысынан 600-700 шақырым жерде). Үстірт сапарының нәтижесі, ақбөкен еті Хорезмде де сатыла бастаған (Совет одағы тарай бастаған ұақыттан бастап мұндай жағдайды онда көрмеген). “Фергана ру” материалы, 02.02.06. Толығырақ: <http://news.ferghana.ru/detail.php?id=240977376138.44,1891,2022197>

Сурет веб-сайттан <http://www.tigers.ru/inters/ecology/saigak.html>

Басылымдарға шолу

Ресей: Известия Калмыкии, № 46, 1-ші ақпан 2006 ж. [қысқартылып алынған]

Келешекке оқ ату

2005 ж. Яшкөл ауданында (РК) 19 ақбөкеннің текесін атып алған факті бойынша үш қылмыстық іс қозғалды. 2004 ж. 31-ші желтоқсанда, жаңа жылдың алдында, “Россельхознадзор” басқармасының оперативтік группасы Қалмақ Республикасы бойынша Хулхута пос. (Яшкөл ауданы) тұрғыны азамат Ш.Х.Парижевті алты ақбөкен текесін атып алғаны үшін ұстады. 2005 ж. 27-ші мамырда Яшкөл аудандық сотының (РК) шешімімен оны айыпты деп тауып, бір жыл алты ай бас бостандығынан айырды, оны колонияда өтейтін болды. Сондай-ақ браконьер-сотталушы келтірген зияны – алты ақбөкен текесінің құнында (36 мың сом, 1 мың 300 долл. АҚШ) төлейтін болды. Бірақ бұл оқиға, басқалар сияқты, Ш.Х.Парижевтің ауылдасы М.Т.Бейневке сабақ болмады. 2005 ж. 8-ші маусымында ол Хулхута поселкасының маңында ақбөкен текесімен қолға түсті. Сот оны екі жыл бас бостандығынан айырып, колонияға жіберді.

2005 ж. қараша айында «Россельхознадзора» охотовед-мамандары браконьерлік жасаған жерді анықтады, бірақ браконьерлер бұл жерден жасырынып кетіпте үлгірген, бағыты Утта және Хулхута поселкаларына қарай. Аңшылық жасаған жерде өлген 12 ақбөкен табылған, оның жартысы алып кетуге дайындалған. Ақбөкен текелеріне деген мұндай зұлымдық қатынас популяцияның генетикалық әртүрлілігіне әсер етеді ғой. Біз жұртшылықтан мұндай оқиғаға немқұрайлы қарамауын өтінеміз. Ақбөкен дағдыры ойландыратын барлығыңыздан сұрайтынымыз, браконьерлік жайлы «Россельхознадзора» басқармасына хабарласыңыздар. Сіздердің қоныстарыңызда ақбөкен кездессе, оны да бізге айтыңыздар.

Б. Убушаев, «Россельхознадзора» басқармасы

Жайылып жатқан ақбөкен аналығы.
Сурет Дж.-Ф. Лагротанікі

Қазақстан: «Казахстанская правда», № 88-89, 14 сәуір 2006 ж.

Жем маңында антилопалар (ақбөкендер) жоқ

Олар, мүмкін, бұл жерден мүлдем кеткен де шығар. Өйткені оларды көрген адамдарда бірден жыртқыштық және ашқарақтық мінез пайда бола бастайды; жан дүниесінде «қасқырдай» арандатушылық сезімі оянады... Олар Доңызтаудың таулы белдірінен асып, адам тұрмайтын қоныстар арқылы алысқа Матайқұмға одан әрі көршілес елдерге кеткен болуы перек. Олар - бұл ақбөкендер.

Бірақ қорғаныссыз дала антилоптарына барлық жерде қауіпті. Қауіп жерден ғана емес, аспаннан да болуы мүмкін. Даланы түнде адам айтқысыз шапшаң жылдамдықпен шарлаған автокөліктер мен мотоциклдер. Адам аз қоныстанған Үстірт қыратында атылған мылтық даусы жазық даланың мәңгілік тыныштығын бұзады. Мұндай алыстағы елсіз далаға басынан аяғына дейін қаруланған, мобильный байланыстары бар, түнде көретін құрал-жабдықтары бар адамдар ғана барады ғой. Ондағы аңшылыққа Байғанин ауданының Оймауыт, Миялы, Дияр және басқа да елді пункттердің тұрғындары да қатысқан болуы керек. Өйткені, ол маңнан көптеген шақырым жол жүрсең де бірде-бір ақбөкенді көрмейсің; айтуға ауыз бармайды.

Милиция мәліметтерінде жиірек Атырау, Маңғыстау, Қызылорда облыстары мен көршілес Өзбекстан тұрғындары көрсетіледі; өйткені бұл қоныстар ақбөкеннің негізгі мекендейтін аудандары ғой. Бұл фактіні аудан әкімі Бердіхан Кемешовта растады. Оның пікірінше, бұл жануарлардың саны атудың нәтижесінде азайып кетті, тіпті олардың жойылып кетуі қауіп төнді. Бұрын ақбөкендер Жем өзенінен су ішуге Қарауылкелді елді мекені маңынан құлайтын, оның бірнеше мыңдаған тобы Жарқамыс, Қопа ауылдары төңірегінен көрінетін. Бүгінде ол жерлерде ақбөкен түгіл, оның іздері де жоқ.

Бұрын ауыл маңынан үйір-үйірімен ақбөкендер өткенде тұрғындардың оларға деген «аңшылық ықыласы» бүгінгідей емес еді. Ал, қазірде тіпті басқаша: барлығын түгін қалдырмай ату, мүйіздерін кесіп алу, етін лақтырып тастау ойларында. Осындай адамдардың қылығын естігенде таңқаласың. Олар адам емес, жыртқыш аң сияқты. Иә, ондай адамдар кейбір мекемелерде үлкен қызмет атқарады ғой; олар өз орталарында қорғаныссыз ақбөкенді қалай атқанын айтып, мақтанатынын қайтерсың. Бүгінде базарда бір килограмм ақбөкен мүйізінің бағасы 300-500 доллардай болып бағаланады...

Деседе, аңшылық инспекцияның мәліметтері бойынша, Байғанин ауданында ара-тұра аңшылық инспекциясы браконьерлердің ізіне түсіп тұрады; бірақ көбіне ұсақ «балықтарды» ұстайды. Олар, негізінен, жұмыссыздар - Маңғыстау, Атырау тұрғындары. Ақбөкендерді браконьерлердің үлкен атуы өткен жылы қыркүйек айында болды. Маңғыстаулық жұмыссыз Б.Нұрмағанбетовтан, Атыраулық жұмыссыз К.Қазыбаевтан 50 патрон, 10 ақбөкен мүйізі, мотоцикл «Урал» алынды. Олар барлығы 16 ақбөкен атып, табиғатқа 2 миллионнан аса (17 мың долл. АҚШ) материалдық шығын келтірген.

Браконьерлерді ұстауға Байғанин ауданында жүрген облыстық аңшылық инспекциясының өкілдері қылмыстық іс қозғау үшін браконьерлерді ұстаған жергілікті полициялармен байланысады. Бүгінге дейін ауданда өзінің жеке аңшылық инспекциясы жоқ, тіпті штаттан тыс болса да. Қазірде ол Байғанин ауданы үшін қажет-ақ. Осындай ұсыныс облыстық орталыққа жіберілген. Ауылдық округтерде инспектордың болуы да қажет-ақ. Ал, не мобильдық байланысы жоқ, не көлігі жоқ немесе өз учаскесін жол-жөнекей жолаушылардың көлігімен жүріп өтетін ауылдағы полицияны еске түсіріңізші. Оған бекітілген округтың көлемі бірғана Ой ауданының көлеміне тең екенін еске алсаңыз. Өрине, бас-аяғына дейін құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілген қылмыскерлермен күресу оған қиын-ақ. Осындай үлкен территорияны бақылауда аңшылық инспекцияларына да оңай емес. Сондықтанда антилопа мүйізін олжалау азаймай отыр, далада естілген мылтықтың даусы; ал көрші облыстың темір жол станцияларында жергілікті «коммерсант-саудагерлер» поезд жолаушыларына ашықтан-ашық ақбөкен етінен жасалған дәмді тамақты ұсынады. Ақбөкен мүйізін ұсынатына да тандануға болмайды.

Жұбаныш Байғуринов

Толық мәлімет: <http://www.earthwire.org/cache.cfm?aid=109992>

Ғылми мақалалар

Қытайда ақбөкенді қалпына келтірудің потенциалды резерваты (қорығы)

Ли Лишу
WCS-Қытай

Ся'эрсили қорығы. Аили Кан суреті

Ся'эрсили (Xia'erxili) қорығы Синьцзян-Ұйғыр автономиялық округінің ішкі Моңғолия автономиялық ауданындағы Бортала қаласы маңындағы Алатау жотасының теріскей беткейінде орналасқан (Е81°43'-82°33', N45°07'- 45°23'). Солтүстік шекарасы Қазақстанмен шектелген. Бұл регионның биологиялық әртүрлілігі жақсы сақталған, өйткені көп жылдан бері мұнда адам қызметінің әсері байқалмайды. Мұндай жағдай Орталық-Азия және Моңғолия өтпелі аумағында сирек кездеседі.

Қазірде жер көлемі 58 км² территориясы Қытай мен Қазақстан ұлттық шекарасы арқылы өтіп, Алла өкелі маңында Ся'эрсили қорығы орналасқан. Қорық шекарасының оңтүстік-батыс және оңтүстік жағындағы орман шаруашылығы да (36 км²) осы қорыққа енеді. Сонымен, Ся'эрсили қорығының жер көлемі 220 км² - ден 314 км²-ге кеңейтілген. Осындай шаралардан кейін аталған қорық Ұлттық табиғи паркке айналады.

Көне дәуірде Ся'эрсили қорығының территориясы ақбөкеннің тұрақты мекені және қоныс аудыратын жері болған. Жоңғар бассейнінде мекендейтін бақташылар бұл ауданда ақбөкендерді 1950-жылға дейін көрген. Одан кейінгі жылдары оның саны азайып, кейіннен есепсіз аулаудың салдарынан жойылып кеткен. Соның нәтижесінде басқа да жабайы жануарлардың саны азайған. 1960 жылдан кейін Жоңғар бассейнінде ақбөкен кездеспейтін болды.

Ся'эрсили қорығының территориясына Алла өткелінің маңынан жер қосу – жасыл қоридар болып табылады деп атап көрсетті Синьцзян Педагогикалық университеті биология факультетінің профессоры Хайин. Бұл ауданда ақбөкеннің сүйікті азықтары болып саналатын бидайық пен жусандар көбірек өседі. Және де бұл регион Қытайда ақбөкенді қалпына келтірудегі мүмкіндігі мол резерват болып саналады.

Моңғол ақбөкені: WCS территориясын зерттеудің нәтижесі

Ким и Джоэл Бергер

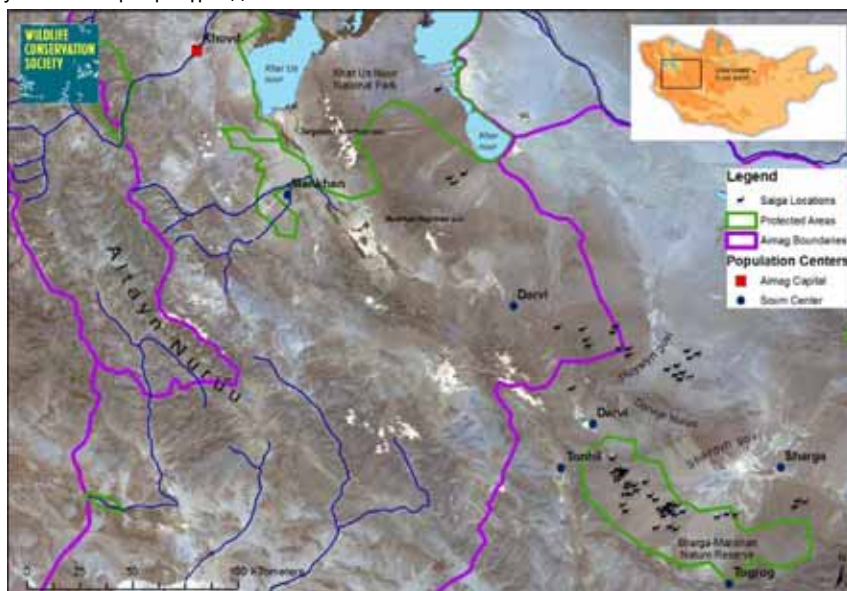
Солтүстік америкалық WCS программасы

2005 ж. қазан айында табиғатты қорғау қоғамы (WCS) Батыс Моңғолияда ақбөкеннің жағдайын және мекендейтін қоныстарын зерттеуге кірісті. Экспедицияның мақсаты шамамен 3-5 жылға арналған моңғол ақбөкенін сақтауды жетілдіру жобасының орындалу мүмкіндігіне баға беру. Міндеттер: 1) Моңғолия ұйымдары мен жеке адамдардың ақбөкенді сақтауға қанша ынталы екенін бағалау; 2) ақбөкен мекендейтін жерлерде оны сақтауға көмектесетін биологиялық мәліметтер жинау мүмкіндігін бағалау. Зерттеу жұмысын WCS-Моңғол программасының директоры Аманды Файннің қатысуымен авторлар жүргізді.

Аталған команда Шарга-Манхан қорығы мен оның төңірегінде Хар Ус Нур ұлттық паркінде және Хуйсин Гоби (сурет) үшжетілік зерттеу жұмысын атқарды. 10-19 қазан аралығында 460 ақбөкен көзге шалынды. Сондай-ақ, Дарив инспекторы (Д. Чинунен) Шарга-Манхан қорығының солтүстік – батыс жағынан тағы да 100-ге тарта ақбөкенді есепке алды. Зерттеудің мақсаты біз бақылаған жерлердің бұл жануарлардың тіршілік етуіне қолайлы ма, соны анықтау болғандықтан, ешбір системалық бақылаулар жүргізілген жоқ. Сондықтан, зерттеудің нәтижесін ақбөкеннің қазіргі қорын анықтау деп санамау қажет. Бір-ақ, көрсетілген территорияда ақбөкен саны едәуір екенін көрсетеді, соған сәйкес оны және оның мекендейтін қоныстарын қорғау мәселесіне үлкен көңіл бөлу керек.

Сондай-ақ, төртжетінің ішінде команда табиғатта ақбөкенді сақтау мүмкіндігін талқылау мақсатымен бұл жануарды қорғауға мүдделі моңғол ұйымдарының өкілдерімен кездесті.

Кездесу Улан-Батор мен Кобдосс және Гоби-Алтай аймақтарында мына ұйымдармен өтті: барысты сақтаудың халықаралық фондысы, Дала программасы, ПРООН-ның Алтай-Саян жобасы, Моңғолия ғылым академиясы, Хар Ус Нур ұлттық паркі, табиғаттың дүниежүзілік қоры, табиғатты қорғау комитеті, Моңғолия ұлттық университеті, Кобдосс университеті және ақбөкенді қорғайтын аңшылық инспекторлары. Бұл кездесулер мынадай шараларды жүзеге асыру керектігін айтты: 1) қоныс аудару және маусымдық қоныс аудару туралы мәлімет алу, әсіресе, қатаң қыс айларында; 2) үй малдарымен қарым-қатынасын зерттеу, әсіресе, мал қоныс аударатын аудандарда; 3) популяциялық өзгерістерін анықтайтын әдістемелерді дамыту; 4) ересек және жас особтардың өмір сүру мәліметтерін алу, сонымен қатар ақбөкендердің структуралық құрылымына әсер ететін факторларды анықтау; 5) Генетикалық зерттеу жүргізу; 6) ақбөкендерді бұрынғы кезде мекендеген жерлеріне жіберу; 7) материалдық-техникалық базасын жақсарту, инспектор кадрларды оқыту, үйрету, моңғол ғалымдары мен студенттерді қатыстыру және жәргілікті жұртшылықтың ақбөкенді сақтап қалудағы пайда табу мүмкіндігін дамыту қажет. Өңімелескен барлық группа өкілдерінің ынталығын және далалық зерттеу кезіндегі табыстарды ескерсек, ақбөкенденді сақтап қалуға бағытталған жұмыстар одан әрі дами түседі.

Сурет. Батыс Моңғолияда ақбөкенді қазіргі зерттеудің нәтижесі

«Даланың тірі табиғаты» ассоциация питомнигінде ақбөкендерді ұстау және өсіру тәжірибесі

Липкович А.Д.

«Даланың тірі табиғатты» ассоциациясы, Ростов облысы

Ростов облысында ақбөкендер сирек кездесетін түр болды; жазғы қоныс аудару кезінде облыстың шығыс аудандарында оқта-текте ғана кездесіп қалуы мүмкін. Орлов пен Ремонтненск аудандарының территорияларына жануарлардың соңғы енуі 1997-1998 жылдары байқалды. Ассоциация «Даланың тірі табиғаты» Ростов облыстық әкімшіліктің қолдауымен, Ресей ғылым Академиясының Оңтүстік ғылыми орталығының басшылығымен және «Башмұнай-Оңтүстік» компаниясының қаржылық жәрдемімен 2004 ж. «Кундрюченский» хуторында (Орлов ауданы) ақбөкендерді ұстайтын питомник ашты.

2004 ж. 9-шы қазанында Қалмақ Республикасының жабайы жануарлар Орталығынан (питомнигінен) ақбөкеннің 5 текесі мен 5 аналығы әкелінді. Оларды ұстау мен тасымалдау Орталықтың директоры Ю.Н.Арыловтың бастылығымен жүргізілді.

Орталықтың вольерінде жануарларды тормен ұстап, байлап, рамитармен егіп, шөп төселген жүк машинасымен тасымалдап жеткізді. Оларды ұстайтын жерде үш торлы вольера салынды. Шифрмен 2 м биіктікке дейін жабылды. Көлемі 15-18 м вольерлердің формасы жануарлар жарақат алмас үшін сопақша етіп соғылды. Ортаңғы вольерада жануарларды бақылайтын мұнара орнатылды. Әкелгеннен кейін, біржетіден соң, екі аналық өліп қалды. Оларды сойып, көргенде біраз гематомдық өзгерістер бар екендігі байқалды. Текелерінің үшеуі ақсай бастады, тіпті біреуі аяғынан тұра алмайтын болды, ал бір аналықтың алдыңғы аяғы сынған болды. Біздің пікірімізше, мұндай үлкен жарақаттану вольерада оларды аулау әдісінің кемшілігінен деп білу керек сияқты. Торда жануарларды қуып ұстау кезінде олар бір-бірімен әрі торға соғылып талай жарақат алды.

Торлы вольерадағы қалған жануарларды күнделікті бақылау жұмысы басталды. Салқын түсе жануарлар түлеп, күйлері жақсы болды. 2004 ж. 13-ші қарашасында Қалмақ елінен күйлеу процессіне қатыстыру үшін бір ересек текесі әкелінді. Оны вольердегі екі аналықтың қасына қосты. Күндізгі бақылау кезінде теке мен аналықтардың мінез-құлқында ешбір өзгерістер байқалмады. 27-ші желтоқсанда осындай жағдай болды. Тек, 12-ші қаңтар мен 15-ші қаңтар арасында аяғы ақсақ аналықтың күйлеуге түсу белгісі байқалды (оны «Жади» деп атады). 12-ші қаңтар күні бұл аналық мазасызданып, ерекше берген дыбысына текесі жауап берді. Тіпті көрші вольерада тұрған жас текелерде қозып, оларда ерекше дыбыс шығарды. Жади да мазасызданып, тордан шыққысы келіп, секіре бастады. Жас текелерде қаңтар айында көп қозғалып, мазасыздану прогресін өткізді. Ал, аяғы ақсақ теке онша қимыл көрсеткен жоқ. Барлық үш аналыққа қашып кетті. Бірінші құралай (еркек) 17 мамырда сағат 18 шамасында туды, біржарым сағат өткен соң, ол тұрып, анасын іздей бастады.

Ақбөкен лақтарын қоректендіру де. Сурет А.Д. Липковичтікі

Екінші ақбөкен лағы 19-ші мамырда дүниеге келді. 14-ші маусымда Жади босанып, бір лақ туды.

2005 ж. қазан айының басында питомникке 10 жас ақбөкендер әкелінді. Олар мамыр айында Қалмақ Республикасының «Степной» қорықшасынан ұсталды. Биыл туған бұл ақбөкендер жарығы мен жылу бар жабық вольераға орналастырылды.

2005 ж. желтоқсан айында былтыр туған текелердің активтілігі өсті. Әсіресе, олардың біреуі ерекше қимыл-әрекет көрсетті. Желтоқсанның екінші жартысында әлсіз бір теке өліп қалды.

2005 ж. желтоқсан айында қалған жануарлардың күйлері жақсы екендігі байқалды. Алты аналық текенің вольерасына жіберілді. Теке өзінің қимыл-әрекетін өзгертіп, жанына аналықтарды үйіре бастады. Жас текелерде бір-бірімен ойнап, әртүрлі мінез-құлық көрсетті. 2005 ж. желтоқсан айының соңында питомникте барлығы 14 ақбөкен ұсталды.

Үстірт қыратында газ өндірісін дамыту – ақбөкен үшін жаңа қауіп?

Быкова Е.А.¹, Есипов А.В.¹, Мурзаханов Р.²

¹ӨҒА-ның зоология Институты, ²“Армон” Эколониялық право орталығы

Табиғи газды өндіру жөнінде Өзбекстан дүние жүзінде сегізінші орынды алады. Ондағы газдың қоры 2,44 триллион кубаметр деп саналса, оның 1,7 триллион кубаметрі Үстірт қыратында. Үстірт, сонымен қатар, басқа да табиғи ресурстарға бай. Мұнда омыртқалы жануарлардың 250-дей түрі тіршілік етеді. Жануарлар ішіндегі ең маңызды өкілі-ақбөкен. Елді пункттерден алыс болуы және жетуі де қиын болғандықтан бұл өңірді игеру де қиынға соқты, сондықтанда онда табиғи комплекстер жақсы сақталды. Бірақ Арал теңізіне байланысты қиын экономикалық жағдай, жергілікті халықтың тұрмыс жайының қиындауы, жұмыссыздықтың көбеюі табиғатқа антропогендік әсерін ұлғайтып жіберді. Әсіресе, ақбөкенге заңсыз «шабуыл» күшейді. Бірақ браконьерлік – ақбөкенге туған жалғыз қауіп емес еді. Энергетикалық секторді дамыту жөніндегі Өзбекстан мен Ресей арасындағы бірлескен жобаны іске асыру – ақбөкен тіршілігін нашарлатып жіберетін қауіпті жағдай.

Түлеу станциясы маңындағы газ апаты. А.Есиповтың суреті

Үстірт территориясы арқылы екі газопровод линиясы («Орта Азия – Орталық», «Бұқара-Орал») өтеді. Оларға жол-жөнекей Қыр-қыз, Түлей, Қарақалпақия, Кобла-Үстірт газстанциялары қызмет көрсетеді. Сонымен бірге, қазірде Өзбекстан өзінің «Өзбекмұнайгаз» ұлттық компания арқылы Ресейдің «Лукойль» және «Газпром» компанияларымен бірлесе отырып, Үстіртте ірі-ірі табиғи газ бар жерлерді зерттемекші. «Лукойль» Қоңырат участкесін барлап, 2010 жылға дейін онда газохимиялық комплекс әрі газстанциясын, ұзындығы 200 шақырымға жететін магистральды газопровод және тағы басқа да өндірустік объектілер салмақшы. «Өзбекмұнайгаз» компаниясы мен ААҚ «Газпром» арасындағы 2002 ж. Қол қойылған стратегиялық келісім бойынша Үстірт қыратында келешегі мол газ шығатын жерлерді барлау көзделген. Газды тасымалдау жолдарын да анықтайды. «Шахпахты» газ шығатын жердің алынған өнімін бөлісу келісіміне де қол қойылған. Урға, Қуаныш және Ақшалақ сияқты газ шығатын участкелерді барлау жұмысына 2006 жылдың орта кезінде қол қойылады деп күтілуде.

Газды Еуропа елдеріне шығаруға мүдделі «Газпром» Орта Азия газын алу үшін магистральдық газопроводты «Орта Азия - Орталық» жөндеуден өткізбекші, ал 2007 ж. бастап «Газпром» жаңа газопровод құрылысын бастамақшы. Ресей бизнесінің Өзбекстандағы тағы бір өкілі – компания «UzPEC Limited» (бұрын британия компаниясы «Trinity Energy» -ға жататын). «UzPEC Limited» «Өзбекмұнайгаз»-бен бірлесе отырып геологиялық іздестіру және Орталық Үстіртте ашылған газ орындарында оны өндіру жұмыстарын жүргізбекші. Сөйтіп, келешекте Үстіртте газ өндірісі үлкен қарқынмен дамып, ол бұл регионның биологиялық әртүрлілігіне зор әсер ететін болады. Үстірттің Қарақалпақия бөлігі ақбөкеннің қыстап шығатын негізгі қонысы. Бұл жерде Қазақстаннан қоныс аударған жануарлар қыстайды. Өткен жылдары (1960-1970 ж.) бұл регионда газ-мұнай өндірісінің дамыған кезінде салып жатқан газопроводтың терең траншеяларында (шұңқырларында) ақбөкендердің көптеп қырылғаны бірнеше рет байқалды.

Сондай-ақ, Үстіртте мұнай мен газ саласында жұмыс атқарып жүрген геологиялық партиялар жағынан заңсыз ақбөкендерді атып алу фактілері де жиі байқалды. Кейбір кезде мұндай “аңшылық” нәтижесінде хайуанаттар тобымен қырылды. Қазірде салынған газопроводтар топырақпен жабылған себепті қоныс аударатын ақбөкендерге онша қауіпті емес. Бірақ өндірістің қарқынмен дамуы сияқты факторлар бүгінде саны азайып, сиреп кеткен ақбөкен сияқты жануарларға үлкен әсер етуі мүмкін. Газ өндірілетін Урға мен Қуаныш ақбөкеннің қоныс аударатын жолында тұр, ал Шахпахты – ақбөкеннің қыстайтын негізгі мекені. Осыған байланысты қазірде газ өндірудің ақбөкеннің үстірт популяциясына келтіретін әсерін зерттеу мәселесі өзінен-өзі түсінікті. Егерде жақын арада бұл мәселе қолға алынбаса, онда көктемгі лақтау, қоныс аудару, қыстап шығу кезінде бұл жануардың жағдайы мүшкіл болады. Бұл салада мұнай-газ өндірісінде істеп жатқан құрылысшылар арасында экологиялық ағарту жұмысын жүргізу керек әрі мұндағы компанияларды ақбөкенді сақтау процессіне қатыстыру қажет. Қоршаған ортаға аяушылықпен қарайық дейтін ресейдің “Лукойл” мен “Газпром” компаниялары айтылған проблема бойынша бірлесіп жұмыс атқарады ғой сенеміз.

Проектілерге шолу

Қалмақияда табыстың альтернативті көздерін ұйымдастыру проектісі

1990-шы жылдардағы социал-экономикалық дағдарыс үй малдары санының азаюына әкелді, соның нәтижесінде Қалмақ елінде (Солтүстік-батыс Прикаспий) жергілікті халықтың тұрмыс жағдайы нашарлап кетті. Күн көруі қиындаған жергілікті халық заңсыз аң аулауға кірісті; соның салдарынан басқада факторлармен қатар ақбөкенге де үлкен зиян келтірді. Нәтижесінде ақбөкен популяциясының саны күрт азайып кетті; құрып кету қауіпі туды.

Сондықтанда бұл жағдайды жақсарту мақсатымен қоршаған ортаны қорғау саласындағы кіші гранттар Программасы төңірегінде қоршаған ортаны қорғау министрлігінің, Ұлыбританияның азық-түлік және ауыл аудандарын дамыту ұйымдарының қолдауымен “Қалмақияда сиыр өсіру және туған төлін ақбөкенді қорғау мақсатымен айналымға түсіру” проекті жұмыс істей бастады. Жоба ағылшын мамандарымен бірлесіп атқарылады. Проектінің басшысы – Ю.Н.Арылов (ҚР-сы жабайы жануарлар Орталығы). Мәскеудегі ағылшын Советі проектінің орындалуын бақылап отырады.

“Дарвин инициативасы” проектісін орындау барысында (қ. Saiga news, 1, 2005) «Черные земли» биосфералық қорығының маңында тұратындардан олардың жағдайын қалай жақсартуға болатынын сұрадық. Жергілікті тұрғындар “оның жолы-мал жайылымдарын жақсарту – регионның тұрақты дамуының кілті” деп атап көрсетті. Даму саласында істейтін көптеген ұйымдардың тәжірибесін еске ала отырып, бізде “Сиыр өсіру” схемасын қолдануды жөн көрдік. Бұл схема бойынша жергілікті тұрғындар ішінен проекті есебінен сиыр алғысы келген семья бөлініп алынады. Белгілі бір кезеңде сиыр алған семья оның төлін орталық “Сиыр банкісіне” қайтару керек. Сонан кейін ол төл келесі семьяға беріледі. Сол арқылы тиімді нәтижелер алынады.

Семьялар өздерінің мүдделі екенін, ал проектіге қатысушы поселкалар табиғат қорғау ережелерін сақтау келісімімен таңдалып алынады. Мысалы, олар браконьерлерді қолдауға тиіс емес, керісінше, оларды ұстауға көмектесу керек.

Біз Яшкөл әкімшілігімен кездесіп, проекті екі поселкада өткізуге келістік. Оларда бұрын социальдық зерттеу жүргізілген әрі ақбөкен қоныстарына жақын (пос. Хулхута, 30 шақырым «Черные земли» биосфералық қорығының солтүстігінде және пос.Таван-Гашун, қорықтың оңтүстік-батысында). Әрбір поселкадан бір-бірден семья таңдалып алынып, оларға бір сиырдан берілді, сонымен бірге сиырға қора соғу, керекті құрал-жабдықтар мен жем-шөп алуға көмек көрсетілді. Тек алғашқы үш жыл ішінде алынған төлді проектіге қайтаруға тиіс. Поселкаларда проектіге қызығушылар көбейді, мұның өзі жергілікті халықтың тұрмыс-жағдайын жақсарту мен ақбөкенді сақтау арасындағы байланысты жақсартады деп ойлаймыз. Проектінің екінші бөлімі республиканың жабайы жануарлар Орталығында жүзеге асады; онда 2 сиыр және бір өгіз бар. Сиырлардан алынғын өнімдер жергілікті мектептер мен балалар бақшасына үлестіріледі. Проект 2007-жылдың аяғына дейін қаржыландырады. Осы уақыт ішінде программа орындалып, одан әрі бұл жұмыс дами береді деп сенеміз. Қосымша мәліметті Ю.Н.Арыловтан аласыздар, ж. жануар. Орталығы, kalmisaiga@elista.ru, сондай-ақ О.Б.Обеновадан, РҚ экологиялық проектілер Орталығы, centercep@yandex.ru және Э.Дж. Милнер-Гулланд, Империял Колледжі, Лондон, e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk

Проект орындалатын жерде. Солдан оңға қарай: Ю.Н. Арылов, А.Шугалиев, Э.Дж. Милнер-Гулланд, Цебииков семьясы. А.А. Луцкеина суреті (сол жақта); Таңертеңгі сауу. Ю. Н. Арылов суреті (оң жақта)

Біз әлемді жақсы және қайырымды жасауымыз керек – Қалмақияда TNT проектісі

2003 жылдан бастап, «TNT-Express» компаниясы Солтүстік – Батыс Прикаспийде таралған ақбөкенді сақтау жөніндегі Қалмақ Республикасының жабайы жануарлар Орталығының программасына жәрдем көрсетуде.

TNT-Express жаңа туған ақбөкен лақтарына азық алуға, ескі вольерлерін жөндеуге және жаңа вольерлерін кеңейтуге, жергілікті жұртшылық арасында табиғатты қорғау жөніндегі жұмыстарды насихаттауға қаржы бөледі. Сондай-ақ питомникке көмек көрсету үшін компания басқа да ұйымдарды тартады. Ол үшін арнаулы ұзақ мерзімге арналған “Ақбөкенді сақтайық!” проектісі жасалған. Осы проектінің көлемінде «TNT-Express» жыл сайын өзінің клиенттеріне арнаулы анкета CLM (Customer Loyalty Measurement) жібереді. Онда әрбір толтырылған анкета “РҚ жабайы жануарлар Орталығына” 20 евро әкеледі делінген. TNT клиенттері ақбөкенді сақтау проектісіне жыл сайын түсінікпен қарайды және бұл акцияға қатысып отырады. Қосымша мәліметті А.А. Луцкеинадан аласыздар, Ресей комитеті МАБ, ЮНЕСКО, mab.ru@relcom.ru

АҚШ ақбөкенді қорғауда Ресейге көмектеседі

Saiga News, 2, хабарлағандай, АҚШ-тың балық және құстар ұйымы Ресейге ақбөкенді сақтау шараларына қаржы бөлді. Осы гранттың арқасында мемлекеттік табиғи биосфералық қорық «Черные земли» қорықшылары радиостанциялар мен басқа да құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілді.

Бұл қорықта ақбөкенді қорғауға көп көмегін тигізеді, өйткені мұнда Солтүстік-Батыс Прикаспийде мекендейтін ақбөкендердің төлдеуі мен күйге түсу процестері өтеді. Сонымен бірге АҚШ-тың балық және құстар ұйымы басқа да ұйымдармен бірге (ірі шөпқоректілер фондысы, т.б. спонсорлар) «Яшкөл» питомнигінде (қара: жоғарыда айтылған) жаңа келу-орталығын салуға да қаржы бөлді. Қосымша мәліметті А.А. Луцкекинадан аласыздар, Ресей комитеті МАБ, ЮНЕСКО, mab.ru@relcom.ru

Қорыққа кірер қақпа. Сурет А.А.Луцкекинаныкі

Қалмақияда «Дарвин Инициативасының» жаңа проектiсi

«Дарвин Инициативасы» программасы Лондонның Империял Колледжі мен оның Қалмақиядағы әріптестеріне «Қалмақиядағы ақбөкенді сақтау процесіне қоғамдық қауымдастықтарды қатыстыруға баға беру проектiсiне грант бөлді. Бұл проект онда 2006 жылдың 1-ші мамырынан 2007 жылдың 31-ші желтоқсан арасында жүзеге асады. Бұл проект бұрынғы Дарвин проектiсi: «Ақбөкенді қорғауды ауыл жұртшылығының хал-ауқатын жақсарту үшін пайдалану» жобасының жалғасы (2003 ж. сәуір-2006 ж. наурыз). Грант бірінші проектiнi табасты аяқтағаны үшін берілді.

Жалпы жаңа проектiнiң басшысы - Э.Дж. Милнер-Гулланд, ал Қалмақиядан – О.Б. Обгенова, Экологиялық проектiлер Орталығы (centercep@yandex.ru). Басқа қатысушылар – ҚР жабайы жануарлар Орталығы, биосфералық қорық «Черные земли», Дхарма орталығы, Яшкөл гимназиясы, Аршандағы балалар үйі және «Степной» қорықшасы (Астрахан обл.). Проектiнiң консультантi – А.А. Луцкекина.

Проектiнiң мақсаттары:

- 1) ақбөкен популяциясы мен браконьерлік жөніндегі мониторингті (бақылау) жалғастыру, осы көрсеткіштерге талдау жасау үшін мәліметтер базасын жасау;
- 2) «Яшкөл» ақбөкен питомнигіне көмектесу, әсіресе, сиыр бөлу жөніндегі проектi (қара: жоғарыда) мен «Келу Орталығы» жұмыстарына жәрдемдесу;
- 3) Экскурсия жөніндегі, экологиялық клубтар мен балалар конкурстарын қамтитын Республикалық білім программасын жасау;
- 4) ақбөкенді қорғау мен оны жүргізу әдістерін әртүрлі региондарда қалай жүзеге асыру мәліметтерін салыстыра отырып, жергілікті тұрғындардың ақбөкенді қорғау жөніндегі жұмыстарына баға беру; бұл одан өрі қорғау шараларын жақсартуға көмектеседі;
- 5) Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ақбөкен статусын көтеру және жергілікті жұртшылық арасында үгіт-насихат материалдарын тарату, әсіресе, Бұддизмде табиғат қорғаудың маңызды екенін атап көрсету керек.
- 6) 2007 жылдың басында программа алмасу барысында екі ел арасындағы және Англия-Қалмақия мамандары арасындағы көпжылдық байланыстарды күшейту қажет;
- 7) Республикада қоғамдық ұйымдардың қолдауымен ақбөкенді сақтаудың көпжылдық негізін жасау керек.

Қосымша мәліметті Э.Дж. Милнер-Гулландтан аласыздар: Империял Колледж, Лондон, e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk

Жаңа басылымдар

(бұл жұмыстарды жұртшылықтың іздеуіне қолайлы болуы үшін қай тілде шықса, сол күйінде беруді жөн көрдік)

Линдеман Г. В., Абатуров Б. Д., Быков А. В., Лопушков В. А. Динамика населения позвоночных животных Заволжской полупустыни (отв. Ред. М.-Р. Д. Магомедов) // Ин-т лесоведения. М.: Наука. 2005. 252 с.

В книге описано состояние позвоночных животных во второй половине XX столетия в целинной полупустыне и в искусственных лесных насаждениях, преимущественно на Джаныбекском стационаре Института лесоведения РАН. Особое внимание уделено естественным изменениям видового состава и численности животных, не связанных с деятельностью человека. Отдельные очерки посвящены сайгаку. По мнению авторов, любые изменения растительного покрова, вызываемые циклическими изменениями климата или масштабной сельскохозяйственной деятельностью человека в степной и полупустынной зонах, сказываются на состоянии, численности и распространении сайгака.

Неронов В. М., Арылов Ю. Н., Бадмаев В. С., Луцкекина А. А. Экосистемный подход и территориальная форма охраны ключевых видов степного биоразнообразия (на примере сайгака) // Роль особо охраняемых природных территорий в сохранении биоразнообразия. Мат-лы международной научно-практической конференции, посвященной 10-летию Государственного природного заповедника «Ростовский», 26-28 апреля 2006 г., пос. Орловский, Ростовская область. Ростов н/Д, Изд-во Рост. Ун-та. 2006. С. 74-77.

На примере сайгака предлагается использовать экосистемный подход и территориальную форму охраны природы для решения задач по сохранению ключевых видов степных экосистем и их восстановлению. Контакт: Неронов Валерий Михайлович, mab.ru@relcom.ru. *

Эрдненов Г. И., Лукбанов П. К., Убушаев Б. С., Луцкекина А. А., Милнер-Гулланд Э. Дж. Особенности гона и отела сайгаков на территории биосферного заповедника «Черные земли» // Роль особо охраняемых природных территорий в сохранении биоразнообразия. Мат-лы международной научно-практической конференции, посвященной 10-летию Государственного природного заповедника «Ростовский», 26-28 апреля 2006 г., пос. Орловский, Ростовская область. Ростов н/Д, Изд-во Рост. Ун-та. 2006. С. 344-347. Представлены результаты полевых наблюдений, выполненных при поддержке Фонда Darwin Initiative (№ 12/028) и ИНТАС (№ 03-51-3579), в период гона и отела сайгака в 2004-2005 гг. на территории биосферного заповедника «Черные земли» и на соседних участках. Показано, что места гона и отела практически совпадают, и на данной территории размножается 70-80 % популяции сайгака, обитающей в Северо-Западном Прикаспии. Контакт: Луцкекина Анна Анатольевна, mab.ru@relcom.ru. *

* Сборник трудов международной научно-практической конференции, посвященной 10-летию Государственного природного заповедника «Ростовский» можно заказать у директора заповедника Л. В. Клеца, gzr@orlovsky.donpac.ru